

KIELITIETEILIJÄ **JANNE SAARIKIVI** OSAA AINAKIN PARIKYMMENTÄ ERI KIELTÄ. SUOMEN KIELEN TULEVAISUUS HUOLESTUTTAA HÄNTÄ.

Janne Saarikivi, teksti,
Konstantin Neugodov HS, kuvitus,
Hanna Rihto HS, animaatio

Kioskilta hakemassani sipsipussissa lukee:

Rainbow Rustic & Crispy

maalaisperunalastut.

Sea salt.

Rustika potatichips.

Merisuola

med havssalt.

Eri kielet ovat pussissa eri koolla. *Sea salt* lukee valtavin kirjaimin keskellä pakettia. Sama asia — merisuola — on suomeksi ja ruotsiksi paljon pienemmällä. *Rustic & crispy* lukee huomiota herättävässä pallerossa yläkulmassa. Sitä ei ole käännetty suomeksi, ellei sitten sana maalais- ole käännös.

Paketti korostaa leppoisaa maalaisuutta, mutta ei kai Suomen maaseudulla puhuta englantia. Merisuola sekä *rustic & crispy* liittyvät kansainvälisiin ruokatrendeihin. Alkuperältään sipsit ovatkin kansainvälistä bulkkia, valmistettu Belgiassa saksalaisista perunoista Suomen markkinoita varten. Paketin takapuolelta löytyvät pienellä prääntätyt tuoteselosteet suomeksi, ruotsiksi ja myös viroksi.

Sipsit, kuten suurin osa tavarasta ympärillämme, ovat globaaleja. Valmistusaineet ja allergiaa aiheuttavat ainesosat tulee lain mukaan kirjoittaa pakettiin kansalliskielellä. Tuotteen nimi ja muut brändiä tukevat iskusanat taas voivat olla mitä kieltä vain. Yhä useammin ne ovat englantia.

--

Maailmassa on aina käytetty kieliä sekaisin. Kotikaupungissani Helsingissä englannin ja suomen sekoitus on korvannut sadan vuoden takaisen suomen ja ruotsin sekakielen. Asia ei siis ole uusi. Kielet eivät kuitenkaan sekoitu sattumanvaraisesti. Niiden sekamelska liittyy valtasuhteisiin, ideologioihin, arvoihin ja muoteihin.

Kielen sosiaalista ulottuvuutta tutkivalle Suomi on juuri nyt kiintoisa paikka. Yhtenäiskulttuuri on kadonnut, jos oli koskaan olemassakaan. On syntynyt uusia kielivähemmistöjä ja suomen kielen variantteja. Samalla suomen käyttö koulutuksessa ja hyväpalkkaisissa töissä on vähentynyt. Korkeakoulut ovat muuttaneet suuren osan opetuksesta englanninkieliseksi. Maan kulttuurisen infrastruktuurin ydin – työn ja koulutuksen kielet – ovat muuttuneet melkein ilman poliittisia päätöksiä tai yhteiskunnallista keskustelua.

Globaalit muutokset tapahtuvat varhain Suomessa, joka on väestömäärältään pieni, koulutustasoltaan korkea ja maailman keskuksista kaukana. Naisten työssäkäynti ja poliittisten oikeudet, kännykät ja netti yleistyivät Suomessa ennen useimpia suuria maita.

Nyt olemme taas globalisaation ensimmäisessä vaunussa. Kokeilemme, mitä tapahtuu, kun yhteiskunnassa käytetään vähemmän kansalliskieliä ja enemmän englantia.

Suomalaisten kieliasenteet ovat pragmaattisempia kuin monessa muussa maassa. Eräässä kyselyssä 97 prosenttia norjalaisista ja 93 prosenttia tanskalaisista oli sitä mieltä, että maahanmuuttajien tulee osata maan kieltä. Suomessa samoin ajatteli vain 66 prosenttia.

Kävelen valokuvaajakaverin kanssa Helsingin Keskuskadun päästä päähän ja kuvaamme jokaisen näkyvän tekstin. Tulokset hätkähdyttävät. Englantia on paljon enemmän kuin suomea, ja suuremmilla kirjaimilla. Useimmat tuotenimet, mainokset ja ruokalistat on kirjoitettu englanniksi.

Suomeksikin on yksikielisiä viestejä, mutta ne koskevat turvallisuutta: *sprinklerikeskus*, *STV teollisuusvartiointi*, *häätäpoistumistie*. Ruotsia näkyy viranomaismääräyksissä, mutta niissä vain toistetaan suomeksi sanottua: *Pysäköinti kielletty – parkering förbjuden*. *Hengenvaara – livsfara*.

Mitä väliä on tällaisella kielimaisemalla? Ainakin se kuvaa sitä, mihin kieli kelpaa ja mitä se edustaa. Siitä lapsetkin oppivat, miten asioista puhutaan eri kielillä. Suomen kieli edustaa viranomaisia, ohjeita ja kieltoja. Ruotsin kieli edustaa suomenkielisen sisällön toistamista. Englanniksi taas viestitään, että asia on houkutteleva tai herkullinen. Se edustaa markkinoita – kapitalismia, jos näin halutaan.

--

Englannin käyttöä perustellaan usein sillä, että ”kaikki ymmärtävät englantia”, mutta tämä ei ole totta. Kansainvälisen English proficiency indexin (englannintaitoindeksin) mukaan englantia osaa Suomessa 67 prosenttia väestöstä. Tieto perustuu ihmisten omaan käsitykseen kielitaidostaan. Kolmannes siis ei osaa englantia edes omasta mielestään. Tiedossa on lisäksi se, että monen englantia osaavan kielitaidossa on paljon puutteita.

Jos kaikkien paras kieli olisi englanti, juuri kiellot olisivat varmaan englantia. Suomea käytetäänkin kylteissä yhä, kun ymmärtäminen on välttämätöntä. Englantia taas käytetään silloin, kun ymmärtäminen on luksusta tai turhaa. Esimerkiksi tämän kirjoituksen julkaisee Helsingin Sanomien feature-toimitus, mutta en tiedä, mitä se tarkoittaa.

Suomen kielitilanne on osin kokonaan uusi. Uutta on, että kieli on yhä useammin työväline. Suomessa on vain noin 60 000 maataloustuottajaa ja alle 400 000 teollista työpaikkaa. Opettajia, virkamiehiä, suunnittelijoita, konsultteja ja markkinoijia on enemmän. He käyttävät kuokan ja sorvin sijaan työvälineenään kieltä, ja heidän työnsä tulos on sekin vain lisää kieltä.

Jälkitekollinen yhteiskunta on sopimusten, suunnitelmien, visioiden ja brändien. Kaikista asioista on loputtomasti tekstejä. Tämä on ihmiskunnan historiassa uusi tilanne ja muuttaa kielten tulevaisuuden erilaiseksi kuin niiden menneisyys oli. Ensimmäistä kertaa maailmanhistoriassa on olemassa todella globaaleja yhteisöjä. Moni kommunikoi tietoverkoissa sellaisten ihmisten kanssa, joita ei koskaan tapaa ruumiillisesti.

Kun teollisuustyö muuttui globaaliksi, kaikkialle perustettiin tehtaita, kaivoksia, kutomoja tai telakoita. Työ muutti sinne, missä työvoima ja raaka-aineet olivat halvimmat. Syntyi

työväenliikkeen tai nationalismin muovaamia identiteettejä: ammattiliittoja, kommunistisia ja nationalistisia puolueita.

Mutta nyt eletään aikaa, jolloin kielityö muuttuu globaaliksi. Silloin samanlaisiksi muuttuvat identiteettien lisäksi myös käsitteet ja ajattelu. Samalla tarvitaan monikielisiä ratkaisuja — käännöskoneita, tulkkausta ja kielten opiskelua — tai sitten yhtä kieltä, jota ymmärretään kaikkialla.

Kääntäminen ja kielenopiskelu olisivat hyvä ratkaisu, mutta ne vaativat aikaa, vaivaa ja rahaa. Sen sijaan yhden kielen leviäminen kaikkialle tapahtuu helposti, koska kieli on myös valtaa.

Maailmanlaajuisten yhteisöjen muodostumiseen liittyy globaali kieli, englanti. Sen ymmärretään usein merkitsevän tasa-arvoa. Oikeasti se on myös eriarvoisuuden lähde.

--

Systeemi ei ole tasa-arvoinen, koska ihmisillä on hyvin erilaiset mahdollisuudet oppia englantia. Paljon riippuu koulutuksesta ja vielä enemmän mahdollisuudesta matkustella, käyttää nettiä tai luoda kansainvälisiä kontakteja. Maailmassa, jossa neljä viidestä ihmisestä ei ole koskaan noussut lentokoneeseen, ei englantiaakaan opita kaikkialla samoin edellytyksin.

Vaikka joka kolmas suomalainen ei osaa englantia, on Suomi englannin taidossa aivan huipulla. English proficiency indexin mukaan Suomea paremmin sitä osataan vain muutamassa maassa kuten Hollannissa ja Ruotsissa.

--

Tulevaisuudessa suomi on monille vain yksi äidinkielistä. Suomen puhujiksi rekisteröityjen suomalaisten määrä kääntyi laskuun vuoden 2016 tienoilla. Nyt äidinkieleltään suomalaiset vähenevät tilastoissa yli 10 000 henkeä vuodessa. Tämä vastaa suurin piirtein kuolleisuuden ja syntyvyyden välistä eroa Suomessa. Suomen väkiluku kasvaa kuitenkin lähes 20 000 uudella suomalaisella vuodessa. He kaikki kuuluvat tilastoissa kieliryhmään muut.

Helsingin keskustassa englanti on syrjäyttänyt suomen opasteissa, mutta Itä-Helsingin remontoimattomissa ostoskeskuksissa näkee paljon niitä maahanmuuttajakieliä, joita Suomessa puhutaan eniten: arabiaa, somalia, kurdia ja venäjää.

Tutustukaapa uuteen suomenkieliseen rap-musiikkiin. Voitte nauttia lähiönäkymistä. Näette ja kuulette rikollisuuteen vivahtavaa kovapintaisuutta mutta myös kokonaan uudenlaisen Suomen, jossa on sarkasmia, ironiaa, voimaa ja intoa. Sekä tietysti uusia arabialaisperäisiä sanoja ja ilmauksia.

Tulevaisuuden Suomi syntyy juuri täällä, kaukana politiikan maahanmuuttokeskustelusta ja kotouttamiskoulutuksen normeista.

--

Kielilaissa määritellään viranomaisten velvollisuudet käyttää suomea ja ruotsia ja väestösuhteet, joiden täytyessä kuntien tulee tarjota palveluja molemmilla kielillä. Kunta on säädettävä kaksikieliseksi, jos suomen- tai ruotsinkielinen vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia tai yli 3 000 asukasta. Jos pykälää sovellettaisiin myös muihin

kieliin, muuttuisivat monet suuret kaupungit monikielisiksi. Esimerkiksi Vantaa olisi paitsi suomen- ja ruotsin-, myös venäjän-, viron-, arabian-, somalin- ja albaaninkielinen. Englanninkielinen Vantaa ei kuitenkaan olisi. Silti kaupunkien viranomaisviestinnässään leviää tapa käyttää juuri englantia. Kotiostoskeskukseni ilmoitustaululta löytyvä *Fun Action* on Helsingin kaupungin tuottama palvelu. Espoon kaupunki on ilmoittanut, että aikoo tarjota kaikkia palveluita englanniksi. En tiedä, onko kukaan pohtinut, osaavatko Espoon sosiaalityöntekijät, kaavoittajat ja sairaanhoitajat todella englantia niin hyvin, että he noin vain ryhtyvät käyttämään sitä kaikessa toiminnassaan.

--

Monikielisyyteen liittyy ainakin seuraavia uskomuksia: *kaikki osaavat englantia, englanti on kaikille yhteinen kieli, englanti on kansainvälistä, suomen kieltä on vaikea oppia.*

Ketkä eivät osaa englantia Suomessa? Appivanhempani eivät osaa sitä paljoakaan, ei myöskään kehitysvammainen serkkuni. 10- ja 7-vuotiaat lapseni osaavat sitä muutaman hoilotuksen. Luonani vuosia asunut irakilainen maahanmuuttaja ei osaa englantia. Tuntemani vanhempi inkerinsuomalainen nainen ei osaa. Ryhmiä on paljon, ja itse asiassa maahanmuutto lisää niitä. Uudet suomalaiset osaavat englantia huonommin kuin vanhat. Entä onko suomen kieli vaikea oppia? On ja ei. Se eroaa rakenteeltaan useimmista suurista eurooppalaisista kielistä. Ihmisen, joka on tottunut opiskelemaan sellaisia kieliä kuin ranska tai espanja, on käännettävä aivojaan hieman uuteen asentoon oppiakseen suomea.

--

Mielestäni myös Suomen tulisi olla paikka, jossa oppii suomea luonnostaan. Irakin arabille, joka ei osaa englantia eikä suomea, ei ole järkeä tarjota englanninkielisiä palveluja. Jos Suomessa ei suomea käytetä, mihin koko tätä maata sitten tarvitaan?

--

Olen joskus kuvitellut Suomen, jossa ekaluokkalaiset ryhtyisivät englannin sijasta opiskelemaan vierustovereidensa äidinkieliä: arabiaa, venäjää, viroa, kurdia, kiinaa, farsia ja turkkia. Minkälaiset kansainväliset verkostot Suomen kulttuurille muodostuisivatkaan muutamassa vuosikymmenessä? Varmasti laajemmat kuin nyt, kun kaikki osaavat vain yhtä ”kansainvälistä” kieltä.

Kieliympäristön muutos ei ole luonnonvoima vaan ihmisten käyttäytymistä, valintoja. Kysymys on politiikasta ja arvoista.

--

Julkaistu alun perin Helsingin Sanomissa, 3.2.2023. Lyhennetty.